

Pratarmė

2019-ŪJŪ PABAIGOJE gavau elektroninį laišką nuo pono Martino Grėjaus iš Pajūrio Klaktono. Jis rašė turįs krūvą pusseserės užrašų knygelių, kurios, jo manymu, galėtų tapti medžiaga įdomiai knygai. Atsakydamas jam padėkojau, bet išreiškiau nuomonę, kad geriausiai tą medžiagą galėtų panaudoti pats ponas Grėjus. Jis paprieštaravo – nesąs rašytojas, o mane susiradęs ne atsitiktinai. Paaiškino aptikęs mano tinklaraščio įrašą apie pamirštą dvidešimto amžiaus septintojo dešimtmečio psichoterapeutą Kolinsą Braitvaitą. Užrašų knygelėse yra tam tikrų kaltinimų Braitvaitui, kurie, jis tikras, man pasirodysią įdomūs.

Tada man pasidarė ne juokais smalsu. Prieš kelis mėnesius chaotiškumu pagarsėjusiame Glazgo knygyne „Voltaire & Rousseau“ buvau aptikęs Braitvaito knygą „Neterapija“. Braitvaitas buvo R. D. Laingo amžininkas, savotiškas vadinamojo antipsichiatrijos judėjimo septintajame dešimtmetyje *enfant terrible*. Toji knyga, atvejo tyrimų rinkinys, buvo nešvanki, maištinga ir įtraukianti. Mano naujasis susižavėjimas autoriumi nebuvo užganėdintas internete rastais informacijos trupiniais, ir buvau susidomėjęs užtektinai, kad apsilankyčiau nedideliame Daramo universiteto archyve, esančiame už keturiasdešimties kilometrų į šiaurę nuo Braitvaito gimtojo miesto Darlingtono.

Tą „archyvą“ sudarė pora kartoninių dėžių, kuriose glūdėjo Braitvaito knygų rankraščiai su gausybe komentarų (dažnai papuoštų nepadoriais, bet nepasakytum, kad nemeniškais piešinukais), truputis laikraščių iškarpų ir šiek tiek laiškų, daugiausia nuo Braitvaito leidėjo Edvardo Sirso ir buvusios meilužės Zeldos Ogilvi. Rinkdamas nepaprasto Braitvaito gyvenimo detales, ėmiau svarstyti apie jo biografijos rašymą, bet šią idėją mano agentas ir leidėjas sutiko be didelio entuziazmo. Kodėl, klausė jie, kam nors rūpėtų skaityti apie pamirštą, nešlovę užsitraukusį veikėją, kurio darbai jau ištikus dešimtmečius nebeleidžiami? Buvau priverstas pripažinti, kad tai absoliučiai logiškas klausimas.

Štai tokiaame kontekste pradėjau bendrauti su ponu Grėjumi. Pasakiau jam, kad vis dėlto norėčiau užmesti akį į užrašų knygeles, ir nurodžiau savo adresą. Po dviejų dienų gavau siuntinį. Prie jo pridėtame raštelyje nebuvo nurodyta jokių leidimo sąlygų. Ponas Grėjus nenorėjo atlygio ir, gerbdamas šeimos privatumą, troško likti anonimiškas. Jis prisipažino, kad Grėjus nėra tikras jo vardas. Jei užrašų knygelės manęs nesudomintų, teprašė jas grąžinti. Bet buvo tikras, kad taip nenutiks, ir atgalinio adreso nenurodė.

Penkias užrašų knygeles perskaičiau per vieną dieną. Bet koks skeptiškumas akimirksniu išgaravo. Autorė ne tik papasakojo įtraukiančią istoriją, bet ir, nors teigė kitaip, rašė žaviai ekscentrišku stiliumi. Medžiaga buvo sudėliota atsitiktine tvarka, bet pamaniau, kad taip tik pabrėžiamas jos istorijos autentiškumas.

Bet po kelių dienų įtikinau save tapęs išdaigos auka. Negi ne specialiai man privilioti pakišamos užrašų knygelės, o jose asmuo, apie kurį kaip tik rinkau informaciją, kaltinamas neteisėtais veiksmais? Bet jei tai apgavystė, ponas Grėjus turėjo iš peties

paplušėti, įskaitant ir tai, kad parašė pačius dokumentus. Nusprendžiau ši bei tą patikrinti. Užrašų knygelės (pigios „Silvine“ mokyklinės užrašinės) anuomet buvo plačiai prieinamos. Jose datų įrašyta nebuvo, bet įvairios teksto nuorodos liudija, kad aprašomieji įvykiai turėjo nutikti 1965 metų rudenį, kai Braitvaitas išties gyveno Primros Hile ir buvo bepasiekias šlovės viršūnė. Į pirmą užrašų knygelę įklijuoti „Neterapijos“ puslapiai yra iš pirmojo leidimo, kurio vėliau nebūtų įmanoma lengvai gauti, o tai reikštų, kad knygelėse buvo rašoma tuo pat laikotarpiu. Daugelis detalių sutapo su tuo, ką skaičiau universiteto archyve ar anuometiniuose laikraščių straipsniuose. Bet tai mažai ką įrodė. Jei užrašų knygelės suklastotos, autoriui būtų prireikę tik atlikti tokį pat tyrimą kaip ir man. Kitos detalės buvo ne tokios tikslios. Pavyzdžiui, alinė išties vadinasi „Pembroke Castle“, o ne „Pembridge Castle“, kaip nurodoma tekste. Bet kur kas labiau tikėtina, kad tokią klaidą padarytų tiesiog besižyminti mintis autorė, o ne apgavikas. Užrašų knygelėse epizodiškai sušmėžuoja ir ponas Grėjus, piešiamas ne pačiomis palankiausiomis spalvomis – vargu, ar būtų tai įtraukęs, jei pats būtų autorius.

Neaiškus buvo ir motyvas. Galva neišnešė, kam gi kas nors dėtų tiek pastangų mane apgauti. Lygiai taip pat mažai tikėtinas rodėsi tikslas sukompromituoti Braitvaitą – šiaip ar taip, jo karjera baigėsi skandalu ir jis dabar tebuvo išnaša psichiatrijos istorijoje.

Parašiau elektroninį laišką ponui Grėjui. Paaiškinau, kad medžiaga išties įdomi, bet negaliu dirbti toliau neturėdamas konkrečių įrodymų, iš kur ji. Jis atrašė nežinąs, kokių įrodymų iš jo tikimasi. Užrašų knygeles radęs, kai atituštino dėdės namą Meida Veilyje. Maža to, pažinojęs pusseserę visą gyvenimą, žodynas ir vartojami posakiai visiškai sutampą su tuo, kaip

ji kalbėdavusi. Tiesiog neįtikėtina, kad tai galėjo parašyti kas nors kitas. Aišku, tai nebuvo mano norimi įrodymai. Paklausaui pono Grėjaus, ar jis sutiktų su manimi susitikti. Jis atsisakė gan pagrįstai paaiškindamas, kad šitai vis tiek nieko neįrodytų. Reziuumavo, kad jei aš juo netikiš, man tereikia gražinti užrašų knygeles, ir dabar jau nurodė pašto dėžutės numerį.

Aišku, to nepadariau. Nors pasistengiau save įtikinti, kad užrašų knygelės autentiškos, negaliu patvirtinti, kad jų turinys yra tiesa. Gal aprašyti įvykiai – tik jaunos moters vaizduotės vaisius, moters, kuri pati prisipažino turinti literatūrinių ambicijų ir kuri, kaip įrodo jos pačios žodžiai, buvo gan pakrikusios būklės. Tariau sau, kad svarbu ne tai, ar įvykiai išties nutiko, bet kad, kaip iš pat pradžių pasakė ponas Grėjus, tai galėtų būti medžiaga įdomiai knygai. Spyriotis neleido faktas, kad užrašų knygeles gavau taip laiku, ėmėsis tyrimo. Kibau į darbą, aplankiau su pasakojimu susijusias vietas, detaliau išstudijavau Braitvaito darbą, parengiau interviu su jį pažinojusiais žmonėmis ir dabar pateikiu kiek paredaguotas užrašų knygeles su savo biografine medžiaga.

GMB, 2021 m. balandis

Pirmoji užrašų knygelė

Nusprendžiau užrašyti viską, kas vyksta, nes turbūt jaučiuosi galinti atsidurti pavojuje, ir jei būčiau teisi (reikia pripažinti, kad tai nutinka retai), ši užrašų knygelė galėtų būti savotiškas įrodymas.

Deja, kaip pasidarys akivaizdu, neturiu literatūrinių gabumų. Skaitydama savo ankstesnįjį sakinį raukausi, bet jei gaišiu laiką gludindama stilių, bijau, kad niekada nebaigsiu. Anglų kalbos mokytoja panelė Lail man priekaištaudavo, kad sukišu per daug minčių į vieną sakinį. Aiškino, kad tai netvarkingo proto požymis. „Turi pirmiau nuspręsti, ką nori pasakyti, o tada paprastai ir aiškiai šitai išreikšti.“ Tai buvo jos mantra, ir nors ji neabejotinai gera, matau, kad man jau nepavyko. Paminėjau galinti atsidurti pavojuje, bet štai – vėl nukrypstu visai ne į temą. Tačiau, užuot pradėjusi iš naujo, rašysiu toliau. Čia svarbu turinys, o ne stilius; svarbu, kad šiuose puslapiuose būtų užrašyta tai, kas nutiks. Gal, jei mano pasakojimas bus per daug nudailintas, jis bus ne toks įtikimas; gal klaidos alsuoja tiesa. Šiaip ar taip, negaliu pasinaudoti panelės Lail patarimu, nes dar nežinau, ką noriu pasakyti. Bet dėlėi tų nelaimėlių, kuriems teks šitai skaityti, pasistengsiu rašyti aiškiai ir kalbėti kuo paprasčiau.

Šia dvasia ir pradėsiu nuo faktų. Pavojų, apie kurį užsiminiau, įkūnija asmuo vardu Kolinsas Braitvaitas. Būsime girdėję spaudoje jį apibūdinamą kaip „pavojingiausią Britanijos vyrą“, turint mintyje jo idėjas apie psichiatriją. Bet tikiu, kad pavojingos ne tik jo idėjos. Matot, esu įsitikinusi, kad daktaras Braitvaitas nužudė mano seserį Veroniką. Tai nereiškia, kad nužudė

ją įprasta to žodžio prasme, bet jis vis tiek yra tiek pat atsakingas už jos mirtį, kiek tuo atveju, jei būtų pasmaugęs ją plikomis rankomis. Prieš dvejus metus Veronika nušoko nuo Tildo gatvės viaduko Kamdene ir žuvo po 16:45 traukiniu į Hai Barnetą. Sunkiai galėtumėte įsivaizduoti žmogų, mažiau panašų į savižudį. Ji buvo dvidešimt šešerių, protinga, sėkminga ir pusėtinai patraukli. Nepaisant to, be tėvo ir mano žinios ji ne vieną savaitę lankėsi pas daktarą Braitvaitą. Tai žinau iš jo paties žodžių.

Kaip daugumai žmonių Anglijoje, man jau seniai, iki susitikimo su juo, buvo pažįstama daktaro Braitvaito netašyta šiaurietiška kalbos maniera iššęsiant žodžius. Girdėjau jį kalbantį per radiją ir kartą net mačiau per televiziją. Laidoje, kurią vedė Džoana Beikvel, vyko diskusija apie psichiatriją.* Braitvaito išvaizda buvo ne ką patrauklesnė nei balsas. Jis vilkėjo prasagstytus marškinius, buvo be švarko. Apykaklę siekiantys plaukai susivėlę, jis be perstojo rūkė. Bruožai stambūs, lyg išdidinti karikatūrininko, bet net per televiziją kažkuo traukė akis. Mažai tepastebėjau kitus studijos svečius. Labiau prisimenu ne ką jis pasakė, o kaip. Atrodė esąs vyras, kuriam priešintis būtų beprasmiška. Kalbėjo valdingai, su nuovargiu, lyg būtų atsibodę kvailiesiems aiškinti, ką turi omenyje. Dalyviai buvo susėdę pusračiu su panele Beikvel centre. Kiti sėdėjo tiesiomis nugaromis lyg bažnyčioje, o daktaras Braitvaitas buvo sudribęs lyg nuobodžiaujantis mokinukas, smakrą atrėmęs į delną. Į kitus dalyvius, regis, žvelgė su panieka ir nuoboduliu. Laidai artėjant

* Ši „Late Night Line-Up“ laida buvo rodoma per BBC2 sekmadienį, 1965-ųjų rugpjūčio 15-ąją. Kiti dalyviai buvo Anthony Storras, Donaldas Winnicottas ir anuometinis Londono vyskupas Robertas Stopfordas. R. D. Laingas buvo kviestas dalyvauti, bet atsakė būti kartu su Braitvaitu. Deja, laidos įrašo neišliko, bet Joan Bakewell vėliau rašė, kad Braitvaitas buvęs „vienas arogantiškiausių ir nemaloniausių individų“, kuriuos jai kada tekusi nelaimė sutikti. (Autoriaus pastaba.)

prie pabaigos jis susirinko savo rūkalus ir išdrožė iš filmavimo aikštelės paleisdamas keiksmožodį, kurio čia nėra reikalo kartoti. Panelė Beikvel suglumo, bet greitai atgavusi savitvardą pasakė, kad svečio nenoras dalyvauti debatuose su kolegomis buvo jo idėjų skurdumo pripažinimas.

Kitos dienos laikraščiai pasmerkė daktaro Braitvaito elgesį: jis įkūnijęs visas moderniosios Britanijos blogybes; jo knygos kupinos nepadoriausių idėjų ir demonstruoja vulgariausią pozūrį į žmogaus prigimtį. Aišku, kitą dieną per pietų pertrauką nuėjau į „Foyle’s“ ir paprašiau jo naujausios knygos, nepatraukliai pavadintos „Neterapija“. Kasininkė knygą laikė taip, lyg nuo jos galėjai užsikrėsti, ir dėbtelėjo į mane nepritariamam žvilgsniu, kokio nebuvau sulaukusi nuo to laiko, kai įsigijau pono Lorenzo prastos reputacijos romaną. Pirkinys liko suvyniotas iki vakaro, kai po vakarienės saugiai įsitaisiau savo kambaryje.

Turiu pasakyti, kad iki tol mano žinios apie psichiatriją buvo paremtos tik tomis scenomis iš filmų, kur pacientė atsišlieja į sofos atlošą ir pasakoja sapnus barzdotam gydytojui, kalbančiam su vokišku akcentu. Gal dėl šios priežasties skaityti „Neterapijos“ pradžia man buvo sunku. Gausybė nežinomų žodžių, o sakiniai tokie ilgi ir sudėtingi, kad autoriui būtų buvę pravartu pasinaudoti panelės Lail patarimu. Vienintelis dalykas, kurį sužinojau iš įžangos, buvo tai, kad Braitvaitas niekada nė nenorėjo rašyti šios knygos. Jo „lankytojai“, kaip juos vadino, buvo individai, ne „atvejo tyrimai“, kuriuos galėjai demonstruoti kaip cirko apsigimėlius. Jei jau jis dabar pasakojaš tas istorijas, tai tik dėl to, kad savo idėjas apgintų nuo paniekos, kurios jam negailintys galingieji (ši žodį jis pavartojo daug kartų). Jis pasiskelbė esąs „neterapeutas“: jo užduotis – įtikinti žmones, kad jiems nereikia terapijos; jo misija – sugriauti „bet kaip suręstus

psichiatrijos rūmus“. Tai man pasirodė keistoka pozicija, bet, kaip jau minėjau, ne kažin ką šia tema išmanau. Į knygą, rašė Braitvaitas, galima žiūrėti kaip į ankstesnio darbo tąsą, ją sudaro pasakojimai apie jo santykius su problemų turinčiais individualais. Aišku, jis pakeitęs vardus ir tam tikras identifikuojančias detales, bet iš esmės kiekviena istorija, tikino jis, yra tikra.

Įveikus gluminančią pradžią, tie pasakojimai man pasirodė beprotiškai įtraukiantys. Turbūt šiek tiek ramina skaitymas apie tuos nelaimėlius, dėl kurių savos keistenybės nublanksta. Įpusėjusi knygą pasijutau visiškai normali. Tik pasiekusi priešpaskutinį skyrių perskaičiau apie Veroniką. Man regis, protingiausia būtų tiesiog įterpti čia tuos puslapius: